

Correlation between Industrial Indicators and Distribution of Scientific Wealth in Iran (2004-2008)

Saeid Asadi¹ | Fatemeh Moradi²

1. [Corresponding Author] PhD in Information Technology Engineering; Assistant Professor; Shahed University; Tehran, Iran
s.asadi@shahed.ac.ir
2. MSc in Scientometrics; Shahed University
fatemehmoradi66@gmail.com

Abstract: This study investigates the relationship between industrial indicators and scientific productivity of Iranian provinces. As an applied research, some scientometrics as well as statistical methods have been utilized. The data were gathered from IRANDOC, SCI and Iranian Annual Fact Book. Descriptive analysis as well as Pierson's correlation showed that during 2004-2008, Fars, Golestan, Mazandaran, Isfahan and Tehran provinces proved to have more local research indexed in the mentioned databases. Regarding all industrial and mining indicators Isfahan, Khorasan Razavi, Yazd, Kerman and Tehran provinces stood on top. Small correlation was noticed between the industrial situation of Iranian provinces and their scientific productivity.

Keywords: Industrial Indicators; Geographic Distribution; Scientific Wealth; Iran; Science Production

Iranian Research Institute
for Science and Technology
ISSN 2251-8223
eISSN 2251-8231
Indexed in SCOPUS, ISC & LISA
Vol.30 | No.4 | pp: 901-922
Summer 2015

رابطه بین شاخص های صنعتی و توزیع

جغرافیایی ثروت علمی در ایران

بین سال های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷

سعید اسدی^۱ | فاطمه مرادی^۲

۱. [پدیدآور رابط] دکتری فناوری اطلاعات؛ استادیار؛ دانشگاه شاهد s.asadi@shahed.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علم سنجی؛ دانشگاه شاهد fatemehmoradi66@gmail.com

مقاله پژوهشی

دریافت: ۱۳۹۳/۰۶/۲۹

پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۳

دوره ۳۰ شماره ۴

ص.ص. ۹۲۲-۹۰۱

مدیریت اطلاعات
دانشگاه

پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات

فصلنامه | علمی پژوهشی

شاپا (چاپی) ۲۲۵۱-۸۲۲۳

شاپا (الکترونیکی) ۲۲۵۱-۸۲۳۱

نمایه در ISC، LISA و Scopus

http://jipm.irandoc.ac.ir

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

چکیده: این پژوهش به بررسی رابطه بین صنعت و میزان تولیدات علمی درباره استان های ایران می پردازد. پژوهش حاضر از نوع کاربردی است و با رویکرد علم سنجی و تکنیک آمارخوانی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش کلیه تولیدات علمی درباره استان های کشور به عنوان ثروت علمی و آمار مربوط به وضعیت صنعت و معدن در تمام استان های کشور بر اساس اطلاعات پایگاه های علوم و فناوری اطلاعات ایران، نمایه استنادی علوم ایران و نیز سالنامه های آماری کل کشور است. داده ها با استفاده از آمار توصیفی (فراوانی و میانگین) و همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته ها نشان داد که در سال های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷، بیشترین تعداد تولید علم درباره استان های کشور به ترتیب با ۴۰۵، ۲۶۳، ۲۶۱، ۲۲۸ و ۲۲۶ عنوان متعلق به استان های فارس، گلستان، مازندران، اصفهان و تهران بوده است. از میان ۱۲ شاخص مورد بررسی تنها ۴ شاخص تعداد پروانه بهره برداری از کارگاه های صنعتی، میزان اشتغال در کارگاه های صنعتی، ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه های صنعتی و تعداد شاغلان در معادن فعال کشور با میزان تولیدات علمی درباره استان های کشور دارای همبستگی مثبت بودند. با توجه به یافته های این پژوهش می توان چنین بیان کرد که وضعیت صنعت و معدن در تمام استان های کشور، همبستگی ناچیزی با تولیدات علمی درباره این استان ها دارد.

کلیدواژه ها: شاخص های صنعتی؛ توزیع جغرافیایی؛ ثروت علمی؛ ایران؛ تولید علم

۱. مقدمه

دانشمندان علوم اجتماعی برای اشاره به مجموع داشته‌های فرهنگی، تاریخی، علمی و اقتصادی جوامع از مفهوم «سرمایه اجتماعی» استفاده کرده‌اند. یکی از زیرشاخه‌های سرمایه اجتماعی، داشته‌ها و اندوخته‌های علمی هر جامعه است که از آن با عنوان «سرمایه علمی» یاد می‌شود (اسدی و جمالی مهموئی ۱۳۹۱). با توجه به این موارد، توانایی‌های علمی هر کشور همانند منابع مالی و طبیعی آن، به منزله ثروت ملی قلمداد می‌شود. از دیدگاه جغرافیایی نیز مناطق و استان‌های کشور دارای توسعه‌ای ناهمگون و نامتوازن هستند. به‌طور کلی، تفاوت میزان پیشرفت و توسعه مناطق مختلف کشور می‌تواند نشان‌دهنده توزیع نامتوازن ثروت علمی در نواحی و استان‌های مختلف باشد (اسدی ۱۳۹۳، ۲۱).

شناسایی وضع موجود مناطق مختلف، اساسی‌ترین موضوع در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای به‌شمار می‌رود که مستلزم تجزیه و تحلیل بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، صنعتی و ... است (قنبری، برقی، و حجاریان ۱۳۹۰). با توجه به این نکته، مطالعه ارتباط وضعیت علمی و صنعتی مناطق یک کشور به‌منظور برنامه‌ریزی‌های کلان، سیاست‌گذاری‌های علمی و فناوری، و اختصاص عادلانه منابع، مهم به نظر می‌رسد. از این‌رو، در پژوهش حاضر با استفاده از آمارهای ارائه‌شده در پایگاه‌های علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرنداک)، نمایه استنادی علوم ایران و سالنامه‌های آماری کل کشور سعی شده با هدف بررسی رابطه بین شاخص‌های صنعتی و توزیع جغرافیایی ثروت علمی در کشور رابطه دو عامل تولید علم و وضعیت صنعت در تمام استان‌های کشور بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ مطالعه شود. فرضیه اصلی این پژوهش بررسی وجود رابطه معنادار بین شاخص‌های صنعتی و توزیع جغرافیایی ثروت علمی در ایران است. فرضیه‌های فرعی نیز وجود رابطه معنادار بین هر یک از شاخص‌های صنعتی و توزیع جغرافیایی ثروت علمی در ایران می‌باشد.

۲. پیشینه پژوهش

تحلیل و بررسی تولید علم در ایران در مقاله‌های متعددی مورد توجه قرار گرفته است. پژوهشگران بسیاری با مطالعه و بررسی آمارهای منتشرشده توسط پایگاه‌های

اطلاعات علمی و مقایسه آن با آمارهای مربوط به کشورهای دیگر، سعی در روشن نمودن وضعیت علمی ایران داشته‌اند. علیجانی و کرمی (۱۳۸۵)، نوروزی چاکلی و دیگران (۱۳۸۶) و صبوری (۱۳۹۰) به استخراج آمار مربوط به تعداد تولیدات علمی نمایه‌شده ایران در پایگاه‌های مختلف پرداخته‌اند. این دست آثار، وضعیت کمی برون‌دادهای علمی را مشخص می‌کنند.

اسدی و جمالی مهمویی در مقاله‌ای با عنوان «توزیع جغرافیایی ثروت علمی در ایران» برای اولین بار به جمع‌آوری اطلاعات علمی تمام استان‌های کشور پرداخته و سهم هر استان را از تعداد کل تولیدات علمی نمایه‌شده در پایگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران مشخص نموده‌اند. آنها در این پژوهش سهم هر استان از تولید علم در ایران را مشخص نموده و از آن با عنوان ثروت علمی یاد می‌کنند. نتیجه‌ای که از این پژوهش گرفته شده، این است که استان‌های کشور دارای سهم یکسانی از تولید علم کشور نیستند و بین تولیدات علمی آنها اختلاف بسیاری مشاهده می‌شود (۱۳۹۰).

اسدی و جلالی منش در مقاله‌ای با عنوان «نگاشت و مصورسازی پراکندگی جغرافیایی ثروت علمی در ایران» به بررسی چگونگی مصورسازی تولید و مصرف علم کشور با استفاده از نقشه‌های جغرافیایی پرداخته‌اند. آنها بیان می‌کنند که استان‌های کشور به صورتی کاملاً آشکار در دسته‌های مختلفی از نظر مشارکت در تولید و مصرف ثروت علمی قرار می‌گیرند. جستجو برای کلیدواژه‌های مختلف نشان داد که به‌طور کلی، استان تهران قطب تأثیرگذار علمی کشور در بسیاری از قلمروهای علمی و مطالعاتی است و صرف نظر از استان تهران، سهم استان‌های دیگر در تولید علم در موضوع‌های مختلف تا حدود زیادی بستگی به شرایط اقلیمی و وضعیت اقتصادی استان دارد (۱۳۹۲).

در خارج از کشور نیز مطالعاتی در زمینه تولید علم و شاخص‌های صنعتی و اجتماعی صورت گرفته است. کول و فیلان در مقاله «تولیدات علمی ملت‌ها» از جامعه‌شناسی علم برای تشخیص تأثیر فرایندهای اجتماعی بر تولید دانش علمی جدید یاد می‌کنند. آنها در این مقاله، اطلاعات مربوط به تعداد دانشمندان و تعداد مقالاتی را که بیشتر از ۴۰ استناد دریافت کرده‌اند برای ۹۵ کشور تا سال ۱۹۸۷ جمع‌آوری کردند. سپس با استفاده از این ارقام، رتبه این کشورها از نظر تعداد دانشمند و مقاله‌های پراستناد مشخص شد. آنها بیان می‌کنند که از نتایج چنین پژوهش‌هایی می‌توان برای تشخیص موانع پیش روی دانشمندان

و برنامه‌ریزی‌های پژوهشی آینده استفاده نمود (Cole & Phelan 1999).

می در مقاله «ثروت علمی ملت‌ها» با توجه به اطلاعات مربوط به تعداد مقاله‌ها، تعداد استاد به مقاله‌ها، میزان هزینه‌های تحقیق و توسعه و میزان تولید ناخالص ملی کشورها، اقدام به رتبه‌بندی علمی کشورهای جهان نمود و نتیجه گرفت که کشور ایالات متحده دارای بالاترین میزان تولیدات علمی است و بالاترین میزان دریافت استناد در بین تمامی کشورها و تمامی رشته‌های مورد مطالعه نیز متعلق به این کشور است (May 1997). روسو و روسو در مقاله «ثروت علمی کشورهای اروپایی» برای مطالعه میزان فعالیت‌های کشورهای اروپایی در زمینه تحقیق و توسعه، اطلاعات مربوط به تولید ناخالص ملی، جمعیت فعال، و هزینه‌های تحقیق و توسعه را به‌عنوان آمارهای درون‌داد و اطلاعات مربوط به میزان انتشارات و پروانه‌های ثبت اختراع را به‌عنوان آمارهای برون‌داد مورد مطالعه قرار دادند. آنها از نتایج حاصل از گردآوری این اطلاعات، برای تشخیص تأثیرگذارترین کشورهای اروپایی در زمینه تحقیق و توسعه استفاده کرده و مشخص نمودند که کشور سوئیس، مؤثرترین کشور اروپایی در زمینه تحقیق و توسعه محسوب می‌شود (Rousseau & Rousseau 1998).

پاپ و ون‌دایک در مقاله خود با عنوان «توزیع و پویایی ثروت ملت‌ها» به تحلیل و بررسی توزیع نرخ واقعی میزان تولید ناخالص داخلی^۱ ۱۲۰ کشور دنیا پرداخته‌اند. برای این منظور، آنها اطلاعات مربوط به سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۹ را جمع‌آوری نموده و مورد بررسی قرار دادند. نتایج، حاکی از تقسیم تمام کشورها به دو گروه است: گروه بزرگ کشورهای فقیر و گروه کوچک کشورهای ثروتمند. جریان و پویایی ثروت نیز از طرف کشورهای ثروتمند به سوی کشورهای فقیر است. به‌علاوه، در اواسط دهه ۷۰ میلادی، تعداد کشورهای فقیر افزایش داشته است و این اتفاق، نتیجه افزایش پراکندگی ثروت در بین کشورهای فقیر و تمرکز ثروت در بین کشورهای ثروتمند است (Paap & Van Dijk 1998).

زیت، راهاری، بسکولارد و لاولیل در مقاله‌ای با عنوان «ظرفیت بالقوه رابطه علم و فناوری در مناطق مختلف: مطالعه هم-محلّی^۲ جغرافیایی فعالیت‌های دانشی در اتحادیه

1. gross domestic product (GDP)

2. co-location

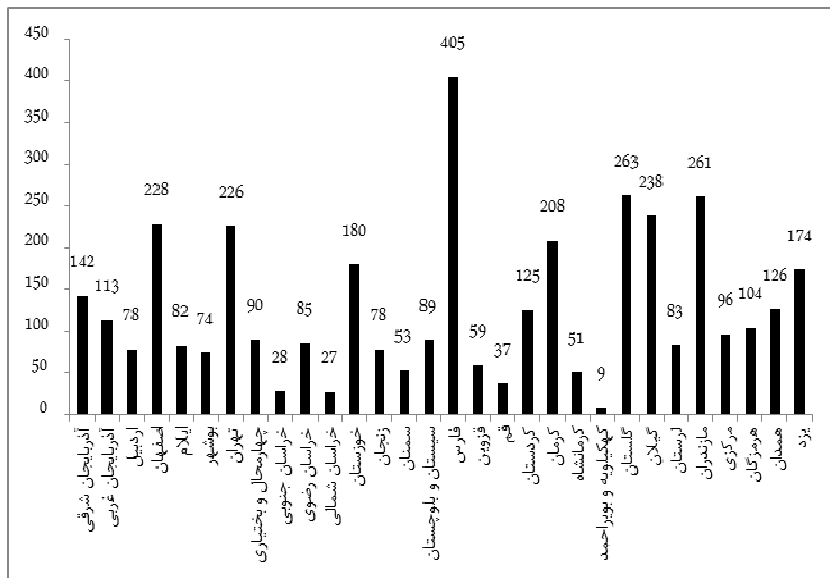

در نظر گرفتن محدوده زمانی سال ۱۳۸۳ تا سال ۱۳۸۷ انجام شد. از جستجو در فیلد تمامی اقلام، به علت بازیابی موارد غیر مرتبط بسیار، صرف نظر گردید. بعد از بررسی تمام اقلام بازیابی شده در دو پایگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و نیز نمایه استنادی علوم ایران، تعداد تولیدات علمی هر یک از استان‌های کشور مشخص گردید. تعداد تولیدات علمی این دو پایگاه به منظور جامعیت بیشتر با یکدیگر جمع شدند و در یک جدول تنظیم گردیدند. آنچه به عنوان ثروت علمی استان‌های کشور در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته، در واقع، مجموع تعداد تولیدات علمی استان‌های کشور در دو پایگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و نیز نمایه استنادی علوم ایران است.

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است که با استفاده از روش علم‌سنجی به انجام رسیده است. از این جهت شاخص‌های صنعتی، از عناوین جدول آماری موجود در فصل‌های صنعت و معدن سالنامه آماری کل کشور استخراج گردید. بدین ترتیب، ۱۲ شاخص صنعتی شامل تعداد جواز تأسیس کارگاه‌های صنعتی، تعداد پروانه‌های بهره‌برداری از کارگاه‌های صنعتی، میزان اشتغال در کارگاه‌های صنعتی، سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی، تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی، ارزش افزوده فعالیت صنعتی، تعداد معادن و شاغلان در آنها، مقدار تولیدات مواد معدنی، ارزش تولیدات معدنی، و ارزش افزوده تولیدات معادن مورد مطالعه قرار گرفت. از نرم‌افزارهای اکسل و اسپاس نیز به منظور رسم جداول، نمودارها و تعیین میزان همبستگی بین تعداد تولیدات علمی و تولیدات صنعتی استفاده گردید.

۴. یافته‌های پژوهش

الف- وضعیت تولید علم با موضوع استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ به منظور بررسی وضعیت تولید علم درباره استان‌های کشور و نیز بررسی رابطه بین این تولیدات و شاخص‌های صنعتی، ارائه گزارشی از آمارهای مربوطه ضروری به نظر می‌رسد. در شکل ۱، تعداد تولیدات علمی درباره استان‌های کشور در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ قابل مشاهده است.

شکل ۱. مجموع تولیدات علمی درباره‌ی استان‌های ایران به تفکیک استان‌های کشور

از ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷

همان‌گونه که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، بیشترین میزان تولید علم درباره‌ی استان‌ها در سال‌های مورد بررسی، مربوط به استان فارس با ۴۰۵ عنوان مدرک است. بعد از آن استان‌های گلستان و مازندران با تعداد ۲۶۳ و ۲۶۱ مدرک در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. به‌طور متوسط در سال‌های مورد بررسی، ۱۲۷ مدرک علمی درباره‌ی هر استان در پایگاه‌های پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات و نمایه‌ی استنادی علوم ایران نمایه شده است. میانگین تعداد تولیدات علمی همه‌ی استان‌ها در هر سال نیز ۷۶۲ مدرک بوده است. کم‌بودن تعداد تولیدات علمی درباره‌ی استان‌های خراسان شمالی، خراسان جنوبی و خراسان رضوی با توجه به تفکیک آنها از یکدیگر در سال‌های اخیر و اختصاص نام جداگانه به هر بخش قابل توجیه است.

از آنجا که تهران به‌عنوان پایتخت کشور بیشتر مراکز مهم پژوهشی و نیز تعداد زیادی از دانشگاه‌های کشور را در خود جای داده است، به نظر می‌رسد که سهم تولیدات

علمی با موضوع این استان نیز در بین سایر استان‌ها بیشتر باشد. با این حال، آمار به دست آمده بعد از جستجوی کلیدواژه نام استان در پایگاه‌های علوم و فناوری اطلاعات ایران و نیز نمایه استنادی علوم حاکی از آن است که سهم استان فارس در مقایسه با سایر استان‌ها بسیار بیشتر است. اما با مشاهده نام ۵ استان دارای بیشترین تولید علم، به ترتیب نام استان‌های فارس، گلستان، مازندران، اصفهان و تهران دیده می‌شود که با توجه به وجود امکانات صنعتی و طبیعی گوناگون در این استان‌ها، پژوهش‌گران بیشتری به مطالعه درباره این استان‌ها پرداخته‌اند.

ب- وضعیت شاخص‌های صنعت کشور در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷
وضعیت شاخص‌های صنعتی مربوط به استان‌های ایران و نیز تعداد تولیدات علمی مرتبط با این استان‌ها در جدول ۱ نشان داده شده است. استان فارس بیشترین تولیدات علمی کشور را از نظر موضوعی به خود اختصاص داده است.

Archive of SID

جدول ۱. اطلاعات پايه توليد علم و فعاليت‌هاي صنعتي استان‌هاي ايران

استان‌ها	آذربايجان شرقي	آذربايجان غربي	اردهيل	اصفهان
توليدات علمي	۱۴۲	۱۱۳	۷۸	۲۲۸
جواز تأسيس کارگاه‌هاي صنعتي	۱۵۹۰	۹۶۱۷	۳۸۲۴	۱۰۸۴
پروانه بهره‌برداري	۲۵۲۶	۱۲۴۶	۶۸۲	۳۲۳۳
اشتغال زايي در کارگاه‌هاي صنعتي	۳۶۳۰۵	۲۰۸۶۳	۱۱۰۴۴	۶۷۱۵۱
شاغلان در کارگاه‌هاي صنعتي	۲۹۲۸۵۵	۷۱۶۴۹	۱۵۱۲۱۲	۶۴۸۳۸۵
تعداد کارگاه‌هاي صنعتي	۴۳۱۴	۱۶۹۲	۹۷۰	۱۱۲۲۴
سرمایه‌گذاري در کارگاه‌هاي صنعتي (ميليون ريال)	۱۸/۱	۱۱/۷	۵/۷	۵۵/۵
ارزش افزوده فعاليت صنعتي (ميليون ريال)	۳۷/۹	۹/۴	۳/۸	۲۴۳/۲
تعداد معادن	۳۹۹	۵۰۰	۲۶۷	۷۵۵
شاغلان در معادن	۶۱۷۳	۴۸۸۹	۲۲۴۷	۱۶۹۵۷
مقدار توليد مواد معدني (ميليون ريال)	۱۳/۵	۱۳/۹	۱۱/۰	۶۴/۸
ارزش توليد مواد معدني (ميليون ريال)	۴۳۳/۶	۸۸۵/۹	۰/۰	۵/۲
ارزش افزوده توليدات معدني (ميليون ريال)	۱۱۳/۹	۲۴۳/۹	۰/۱	۱۲۹۰/۰

چهارمقال و پنجماری	استانها			
	تهران	بویشهر	آیلام	
۹۰	۲۲۶	۷۴	۸۲	تولیدات علمی
۱۰۶۱	۹۴۵۸	۲۴۶۷	۲۷۷۵	جواز تأسیس کارگاههای صنعتی
۲۳۶	۱۹۳۷	۳۵۰	۶۳۳	پروانه بهره‌برداری
۳۰۹۳	۸۵۸۵۷	۱۰۳۱۵	۴۷۰۸	اشتغال‌زایی در کارگاههای صنعتی
۳۱۵۰۹	۱۶۹۲۶۹۸	۴۰۸۰۲	۵۶۳۵	شاغلان در کارگاههای صنعتی
۷۱۰	۲۱۳۴۰	۳۴۶	۱۲۰	تعداد کارگاههای صنعتی
۱/۴	۴۱/۵	۹۹/۶	۳/۷	سرمایه‌گذاری در کارگاههای صنعتی (میلیون ریال)
۳/۷	۳۸۰/۱	۵۶/۳	۱/۰	ارزش افزوده فعالیت صنعتی (میلیون ریال)
۳۰۵	۳۸۵	۴۹۷	۵۲	تعداد معادن
۱۵۶۹	۶۱۸۱	۴۹۶۵	۳۷۴	شاغلان در معادن
۱۳/۳	۰/۰	۲۵/۸	۴/۰	مقدار تولید مواد معدنی (میلیون ریال)
۱۵۵/۴	۱/۴	۲۴۶/۸	۳۵/۸	ارزش تولید مواد معدنی (میلیون ریال)
۱۱۷/۸	۰/۷	۸/۴	۲۲/۹	ارزش افزوده تولیدات معدنی (میلیون ریال)

استان‌ها				
فارس	سیستان و بلوچستان	سمنان	زنجان	
۴۰	۸۹	۵۳	۷۸	تولیدات علمی
۹۹۰	۳۲۲۷	۶۶۹۰	۴۶۰۷	جواز تأسیس کارگاه‌های صنعتی
۱۶۹۹	۷۲۵	۹۴۶	۶۰۲	پروانه بهره‌برداری
۳۱۲۰۹	۸۱۲۳	۱۷۰۴۵	۱۳۹۰۵	اشتغال‌زایی در کارگاه‌های صنعتی
۱۹۳۳۶۰	۲۳۲۸۹	۱۵۳۳۹۸	۱۰۴۷۱۰	شاغلان در کارگاه‌های صنعتی
۳۱۵۷	۴۹۳	۳۴۵۱	۹۴۸	تعداد کارگاه‌های صنعتی
۱۷/۷	۲/۰	۹/۶	۷/۰	سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی (میلیون ریال)
۴۵/۹	۳/۰	۲۲/۶	۱۲/۰	ارزش افزوده فعالیت صنعتی (میلیون ریال)
۸۴۶	۱۵۳	۷۴۰	۳۵۳	تعداد معادن
۱۵۷۵۲	۲۵۷۹	۱۲۷۹۳	۴۰۰۷	شاغلان در معادن
۴۱/۸	۹/۵	۳۱/۱	۶/۸	مقدار تولید مواد معدنی (میلیون ریال)
۴/۵	۰/۹	۱/۵	۲/۱	ارزش تولید مواد معدنی (میلیون ریال)
۳/۹	۰/۷	۱/۱	۱۷۷/۲	ارزش افزوده تولیدات معدنی (میلیون ریال)

استان‌ها				
تهران	گردستان	چ.م.	تروين	
۲۰.۸	۱۲۵	۳۷	۵۹	توليدات علمي
۳۸۲۷	۲۳۲۴	۳۵۶۴	۶۰۴۷	جواز تاسيس كارگاه‌هاي صنعتي
۸۱۲	۵۱۹	۱۳۷۳	۱۵۳۸	پروانه بهره‌برداري
۲۹۱۸۰	۶۳۴۲	۱۷۷۸۵	۳۳۶۰۶	اشتغال‌زايي در كارگاه‌هاي صنعتي
۸۷۷۱۴	۲۴۰۸۸	۱۰۰۴۱۹	۲۵۷۸۶۴	شاغلان در كارگاه‌هاي صنعتي
۶۵۰	۸۱۳	۲۵۰۲	۲۷۲۴	تعداد كارگاه‌هاي صنعتي
۲۵/۰	۲/۱	۶/۵	۲۰/۷	سرمايه‌گذاري در كارگاه‌هاي صنعتي (ميليون ريال)
۴۲/۰	۲/۳	۱۲/۷	۲۲/۶	ارزش افزوده فعاليت صنعتي (ميليون ريال)
۲۹۸	۴۵۱	۲۰۶	۲۷۵	تعداد معادن
۳۳۰۹۴	۲۸۱۵	۳۱۵۳	۲۴۵۱	شاغلان در معادن
۴۵/۹	۹/۹	۵/۳	۶/۹	مقدار توليد مواد معدني (ميليون ريال)
۷۴۸۱/۶	۲۷۳/۴	۱۵۹/۴	۱۲۳/۷	ارزش توليد مواد معدني (ميليون ريال)
۱۳۳۳۷/۷	۰/۰	۱۳۳/۷	۹۹/۳	ارزش افزوده توليدات معدني (ميليون ريال)

استان‌ها	کرمانشاه	گیلان و بویراحمد	گلستان	گیلان
تولیدات علمی	۵۱	۹	۲۶۳	۲۳۸
جواز تأسیس کارگاه‌های صنعتی	۲۱۲۶	۱۴۳۲	۲۷۷۱	۶۵۱۷
پروانه بهره‌برداری	۵۰۶	۴۰۲	۴۲۷	۱۸۲۴
اشتغال‌زایی در کارگاه‌های صنعتی	۱۰۹۱۶	۴۴۳۵	۵۷۶۱	۲۴۶۲۹
شاغلان در کارگاه‌های صنعتی	۵۸۹۳۲	۶۰۴۵	۳۷۶۱۵	۱۵۹۱۹۴
تعداد کارگاه‌های صنعتی	۱۲۰۰	۱۳۸	۱۱۵۸	۲۷۲۸
سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی (میلیون ریال)	۱۵/۲	۲/۳	۲/۴	۱۴/۶
ارزش افزوده فعالیت صنعتی (میلیون ریال)	۵/۰	۰/۵	۵/۸	۱۸/۱
تعداد معادن	۴۰۸	۱۲۵	۲۷۶	۱۵۷
شاغلان در معادن	۴۰۵۷	۶۲۸	۷۸۰۳	۴۱۳۱
مقدار تولید مواد معدنی (میلیون ریال)	۸/۱	۲/۸	۱/۰	۶/۹
ارزش تولید مواد معدنی (میلیون ریال)	۱۴۳/۸	۲۱/۳	۰/۸	۰/۳
ارزش افزوده تولیدات معدنی (میلیون ریال)	۱۲۲/۳	۱۹/۳	۰/۸	۰/۴

استان‌ها				
هرمزگان	مرکزی	مازندران	آرستان	
۱۰۴	۹۶	۲۶۱	۸۳	تولیدات علمی
۱۶۰۲	۹۱۷۰	۱۰۳۱	۴۷۱۱	جواز تأسیس کارگاه‌های صنعتی
۴۳۴	۱۶۶۵	۱۳۸۸	۹۴۷	پروانه بهره‌برداری
۸۶۳۷	۳۶۰۱۳	۲۶۱۱۲	۱۰۴۱۲	اشتغال‌زایی در کارگاه‌های صنعتی
۳۲۹۰۸	۳۱۱۳۳۸	۱۸۲۳۹۶	۴۴۱۲۱	شاغلان در کارگاه‌های صنعتی
۳۲۹۰۸	۳۴۶۳	۲۸۶۳	۵۸۷	تعداد کارگاه‌های صنعتی
۱۵/۱	۵۰/۳	۱۲/۲	۴/۴	سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی (میلیون ریال)
۲۵/۰	۸۲/۹	۲۷/۲	۷/۰	ارزش افزوده فعالیت صنعتی (میلیون ریال)
۷۶	۴۵۶	۳۴۵	۳۸۷	تعداد معادن
۱۶۳۷	۶۹۲۰	۹۵۵۹	۶۸۶۵	شاغلان در معادن
۱۰/۲	۲۷/۰	۰/۰	۰/۰	مقدار تولید مواد معدنی (میلیون ریال)
۱۳۷/۷	۶۱۱/۹	۱/۲	۰/۰	ارزش تولید مواد معدنی (میلیون ریال)
۱۲۰/۶	۵۱۶/۹	۳۹۵/۶	۰/۰	ارزش افزوده تولیدات معدنی (میلیون ریال)

استان‌ها	معدن	تعداد
تولیدات علمی	۱۲۶	۱۷۴
جوایز تأسیس کارگاه‌های صنعتی	۴۰۶۱	۱۱۳۲
پروانه بهره‌برداری	۵۲۲	۱۴۹۳
اشتغال‌زایی در کارگاه‌های صنعتی	۸۷۱۳	۲۹۸۳۱
شاغلان در کارگاه‌های صنعتی	۵۹۴۶۶	۱۷۵۱۶۸
تعداد کارگاه‌های صنعتی	۱۵۲۱	۲۲۵۱
سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی (میلیون ریال)	۶/۵	۲۹/۶
ارزش افزوده فعالیت صنعتی (میلیون ریال)	۸/۸	۱۹/۹
تعداد معادن	۴۸۹	۷۳۲
شاغلان در معادن	۳۶۰۳	۳۳۹۵۹
مقدار تولید مواد معدنی (میلیون ریال)	۱۴/۲	۶۷/۸
ارزش تولید مواد معدنی (میلیون ریال)	۷۴/۱	۷۲۳۵/۴
ارزش افزوده تولیدات معدنی (میلیون ریال)	۰/۵	۵۴۱۰/۸

در میان استان‌هایی که بیشترین تعداد پروانه بهره‌برداری متعلق به آنهاست، به ترتیب، نام ۵ استان خراسان رضوی، اصفهان، آذربایجان شرقی، تهران و گیلان دیده می‌شود که با توجه به تمرکز مراکز صنعتی در این استان‌ها، این نتیجه به خوبی قابل توجیه است. در میان تمام استان‌های کشور به ترتیب، ۵ استان تهران، خراسان رضوی، اصفهان، خوزستان و آذربایجان شرقی بیشترین میزان اشتغال را دارند. این استان‌ها از جمله مناطق صنعتی کشور نیز به‌شمار می‌روند و اینکه بیشترین میزان اشتغال مربوط به این استان‌ها باشد، به خوبی قابل توجیه است.

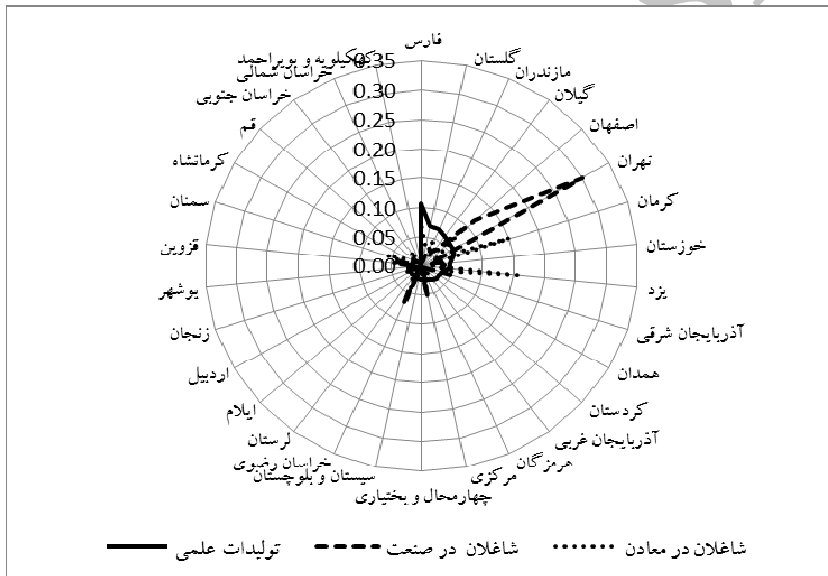
بیشترین میزان سرمایه‌گذاری کارگاه‌های صنعتی متعلق به استان بوشهر است و استان‌های خوزستان، اصفهان، مرکزی و تهران در رتبه‌های بعدی قرار دارند. بیشترین تعداد کارگاه صنعتی متعلق به استان هرمزگان با ۳۲۹۰۸ مورد بوده است. استان‌های تهران و اصفهان به ترتیب، با ۲۱۳۴۰ و ۱۱۲۲۴ کارگاه صنعتی در رتبه‌های دوم و سوم قرار می‌گیرند. مشاهده نام استان هرمزگان به عنوان استان دارای بیشترین کارگاه صنعتی در بین تمام استان‌های کشور جالب توجه است، زیرا وضعیت استان هرمزگان در مورد سایر شاخص‌های صنعتی نیز در حد مطلوبی قرار ندارد.

بیشترین میزان ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی، به ترتیب، به استان تهران، اصفهان، خوزستان، مرکزی و بوشهر اختصاص دارد. همچنین، در میان تمام استان‌های کشور به ترتیب، استان‌های فارس، خراسان رضوی، اصفهان، سمنان و یزد بیشترین تعداد معادن فعال کشور را به خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر آن، بیشترین تعداد شاغلان در معادن کل کشور متعلق به استان یزد با ۳۳۹۵۹ نفر می‌باشد. استان‌های کرمان و اصفهان به ترتیب، با ۳۳۰۹۴ و ۱۶۹۵۷ نفر شاغل رتبه‌های دوم و سوم را به خود اختصاص داده‌اند.

بیشترین تولید مواد معدنی به ترتیب، متعلق به استان‌های یزد، اصفهان، کرمان، فارس و خوزستان است و استان‌های کرمان، یزد، آذربایجان غربی، خراسان رضوی و مرکزی دارای بیشترین ارزش تولیدات معدنی هستند. میزان ارزش افزوده معادن استان‌های کرمان، یزد، اصفهان، مرکزی و مازندران بیشتر از سایر مناطق کشور است.

ج- رابطه تولیدات علمی و شاخص های صنعتی استان های ایران

برای درک بهتر ارتباط تولیدات علمی و شاخص های صنعتی و معدنی، نسبت نرمال شده برخی از شاخص های صنعتی به تولیدات علمی مورد ملاحظه قرار گرفت. در شکل ۲، سرانه اشتغال زایی آنها در بخش صنعت و معدن به تفکیک با تولیدات علمی هر استان مقایسه شده است. نزدیک بودن خطوط به پوسته بیرونی نشان دهنده سهم بیشتر در آن موضوع است که برای مثال، میزان اشتغال صنعتی در تهران و اشتغال در معادن در کرمان و یزد زیاد است. هم پوشانی این دو عامل با لایه مربوط به تولیدات علمی در همه استان ها یکسان نیست.

شکل ۲. سرانه تولید علمی استان ها به نسبت میزان شاغلان بخش های صنعت و معدن

د- آزمون تحلیل همبستگی فرضیه های پژوهش

به منظور بررسی رابطه بین شاخص های صنعتی و تولید علم درباره استان های کشور، بین مجموع تعداد تولیدات علمی و مجموع هر یک از شاخص های صنعتی، آزمون همبستگی پیرسون انجام گرفت (جدول ۲). از میان ۱۲ شاخص صنعتی مورد بررسی، تنها

چهار شاخص تعداد پروانه‌های بهره‌برداری از کارگاه‌های صنعتی، میزان اشتغال در کارگاه‌های صنعتی، ارزش افزوده تولیدات صنعتی، و تعداد شاغلان در معادن فعال کشور دارای همبستگی مثبت و معنی‌دار با تعداد تولیدات علمی درباره استان‌های کشور بودند. این نتایج به‌طور کل، حاکی از تأثیر بسیار کم وضعیت صنعت در کشور بر تولیدات علمی منتشر شده درباره استان‌های کشور است.

جدول ۲. همبستگی میان شاخص‌های صنعتی و تولید علم استان‌های ایران

متغیر	ضریب پیرسون	سطح معنی‌داری	تفسیر
تعداد جواز تأسیس کارگاه‌های صنعتی	۰/۲۰۰	۰/۲۸۸	نبود همبستگی
تعداد پروانه بهره‌برداری از کارگاه‌های صنعتی	۰/۳۷۲	۰/۰۴۳	همبستگی مثبت و نسبتاً ضعیف
میزان اشتغال در کارگاه‌های صنعتی	۰/۳۷۸	۰/۰۴۰	همبستگی مثبت و نسبتاً ضعیف
میزان سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی	۰/۱۷۶	۰/۳۵۱	نبود همبستگی
تعداد شاغلان در کارگاه‌های صنعتی	۰/۳۲۹	۰/۰۷۶	نبود همبستگی
تعداد کارگاه‌های صنعتی	۰/۱۷۴	۰/۳۵۸	نبود همبستگی
ارزش افزوده تولیدات صنعتی	۰/۳۷۳	۰/۰۴۲	همبستگی مثبت و نسبتاً ضعیف
تعداد معادن فعال	۰/۳۳۶	۰/۰۶۹	نبود همبستگی
تعداد شاغلان در معادن	۰/۴۵۰	۰/۰۱۳	همبستگی مثبت و نسبتاً ضعیف
مقدار تولیدات مواد معدنی	۰/۳۵۱	۰/۰۵۸	نبود همبستگی
ارزش تولیدات مواد معدنی	۰/۱۶۰	۰/۳۹۷	نبود همبستگی
ارزش افزوده تولیدات معدنی	۰/۲۰۹	۰/۲۶۹	نبود همبستگی

۵. نتیجه‌گیری

با مطالعه بر روی آمارهای پایگاه‌های داخلی مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و مرکز منطقه‌ای علوم و فناوری مشخص شد که از اطلاعات ارائه‌شده در این پایگاه‌های علمی نیز می‌توان به‌منظور ارزیابی وضعیت علمی و فناوری در کشور استفاده نمود، زیرا بسیاری از پژوهش‌های بومی انجام‌شده در کشور به پایگاه‌های اطلاعات علمی بین‌المللی راه پیدا نمی‌کنند و این در حالی است که شاید نتایج این تحقیقات کاربردهای بسیاری در کشور داشته باشد.

با جمع‌آوری اطلاعات صنعتی و معدنی کشور سطح برخورداری از این امکانات در هر استان مشخص گردید. وجود امکانات صنعتی و فناوری در استان‌های مختلف کشور و نیز برخورداری از ثروت‌های طبیعی و منابع معدنی خدادادی، در دستیابی این استان‌ها به درآمدهای حاصله، چه از طریق فرآوری در داخل کشور و چه از طریق صادرات مؤثر است. هر چه درآمدهای یک کشور بیشتر باشد، مسئولان توان بیشتری در اختصاص منابع مالی برای اجرای پروژه‌های تحقیقاتی خواهند داشت. از آن‌جا که رابطه بین توان اقتصادی و توان علمی نیز به اثبات رسیده است، این نتیجه به‌خوبی قابل پیش‌بینی است. نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های اسدی و جمالی (۱۳۹۰) همسو بوده و مؤید این مسئله است که توزیع جغرافیایی ثروت علمی در ایران همگون نیست و علاوه بر آن تناسب منطقی بین تولید علم و شاخص‌های صنعتی در نواحی مختلف جغرافیایی کشور وجود ندارد.

به‌منظور تأمین پشتوانه علمی بخش صنعت و همگامی صنعت با جدیدترین یافته‌های علمی، می‌بایست بودجه و نیروی تحقیق برای انجام تحقیقات صنعتی بیشتر گردد. از آنجا که صنعت و شکل کلی تر آن، فناوری، عامل ایجاد ثروت در جامعه است و هر چه یک جامعه صنعتی تر باشد سطح رفاه اجتماعی در آن بیشتر می‌گردد، انجام تحقیقات برای بهبود روش‌های به‌کار گرفته‌شده در صنعت و افزایش میزان بهره‌وری به‌منظور توسعه اجتماعی بسیار ضروری است.

دانشگاه‌ها و مراکز علمی از جمله نقاط تمرکز برای به‌کارگیری نیروی علمی به‌منظور بررسی وضعیت اجتماعی از جهات مختلف هستند. در واقع، این دانشگاه‌ها هستند که نیروی کار آینده مراکز صنعتی را آموزش می‌دهند و آنها را با دانش مورد نیاز صنعت آشنا می‌سازند. بدین جهت است که مطالعه و بررسی وضعیت هر استان توسط مراکز

علمی و انتشار یافته‌های این مطالعات در قالب مقاله‌های علمی، پایان‌نامه و رساله‌های دانشجویی نشان‌دهنده وجود دغدغه در جامعه علمی آن استان نسبت به وضعیت صنعت است.

هر چه پایه‌های صنعت در یک استان قوی‌تر باشد، محققان تمایل بیشتری به مطالعه درباره وضعیت صنعت خواهند داشت، زیرا وجود سازوکار دقیق مدیریتی در صنعت، از نحوه جمع‌آوری اطلاعات و آمار مربوطه و انتشار این آمار نمایان خواهد بود. محققان به منظور مطالعه و بررسی و نیز برای انجام تحقیقات خود، نیازمند اطلاعات دقیق هستند و این اطلاعات تنها توسط مراکز دولتی جمع‌آوری و منتشر می‌گردد. از این رو، افزایش احساس مسئولیت دولت در قبال ارائه اطلاعات منظم و صحیح، لازمه انجام تحقیقات کاربردی و مؤثر در جامعه علمی است.

تقویت مراکز علمی در تمام استان‌ها و بهبود ارتباط بین صنعت و دانشگاه به جهت گیری‌های تحقیقاتی پژوهش‌گران منجر شده و این تحقیقات به سوی حل مشکلات منطقه‌ای پیش خواهد رفت. اقتصاد در دنیای امروز از مهم‌ترین دغدغه‌های اجتماعی به‌شمار می‌رود و ایجاد موقعیت‌های شغلی برای فارغ‌التحصیلان نیز از جمله این دغدغه‌هاست. تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و ایجاد سازوکارهای مدیریتی کارآمد به منظور گسترش این روابط در تمام مناطق کشور، تضمینی برای ایجاد موقعیت شغلی جامعه دانشگاهی و همگامی صنعت با علوم نوین است.

فهرست منابع

اسدی، سعید. ۱۳۹۳. *سنجش و مصورسازی توزیع جغرافیایی ثروت علمی*. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

— و حمیدرضا جمالی مهموئی. ۱۳۹۰. *توزیع جغرافیایی ثروت علمی در ایران*. فصلنامه مطالعات کتابداری و علم اطلاعات ۱۸ (۸): ۶۷-۹۸.

— و عمار جلالی منش. ۱۳۹۲. *نگاشت و مصورسازی پراکندگی جغرافیایی ثروت علمی در ایران*. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات ۲۸ (۴): ۹۱۷-۹۴۳.

صبوری، علی اکبر. ۱۳۹۰. *تولید علم ایران در سال ۲۰۱۰*. نشاء علم ۲ (خرداد): ۶-۱۰.

- علیچانی، رحیم، و نورالله کرمی. ۱۳۸۵. بررسی بیست سال تولید علم ایران بر اساس پایگاه اطلاعاتی آی اس آی (۱۹۸۷-۲۰۰۶). *ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی* ۵: ۴۰-۴۴.
- نوروزی چاکلی، و عبدالرضا و دیگران. ۱۳۸۶. تولید علم ایران در سال‌های ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ بر اساس آمار پایگاه‌های مؤسسه اطلاعات علمی (آی اس آی). *فصلنامه کتاب* ۷۱ (پاییز): ۷۱-۹۰.
- Cole, S., and T. Phelan. 1999. The scientific productivity of nations. *Minerva* 37: 1-23.
- May, R. 1997. The scientific wealth of nations. *Science* 275: 793-804.
- Paap, R., and H. Van Dijk. 1998. Distribution and mobility of wealth of nations. *European Economic Review* 42: 1269-1293.
- Rousseau, S., and R. Rousseau. 1998. The scientific wealth of European nations: Taking effectiveness into account. *Scientometrics* 42 (1): 75- 87.
- Zitt, M., S. R. Rahary, E. Bassecoulard, and F. Laville. 2003. Potential science-technology spillovers in regions: An insight on geographic co-location of knowledge activities in the EU. *Scientometrics* 57 (2): 295-320.

Archive of SID